

Dr hab. Ewa Szafrńska, prof. UŁ
Instytut Geografii Miast, Turyzmu i Geoinformacji
Wydział Nauk Geograficznych
Uniwersytet Łódzki

Recenzja

rozprawy doktorskiej pan magistra Łuksza Matogi pt.
Atrakcyjność Krakowa dla zagranicznej turystyki edukacyjnej na przykładzie programu Erasmus

przygotowanej pod kierunkiem naukowym prof. UJ dra hab. Mirosława Miki
w Instytucie Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytetu Jagiellońskiego

Uwagi ogólne

Przedstawiona do oceny praca doktorska porusza bardzo istotne zagadnienie mobilności edukacyjnej studentów realizowanej w ramach programu Erasmus i omawia je w kontekście atrakcyjności wybranego ośrodka akademickiego, jakim jest Kraków.

Wybrany temat jest ważny, ponieważ globalizacja, postęp technologiczny oraz rozwój gospodarki opartej na wiedzy sprawiły, że edukacja jest jednym najważniejszych czynników rozwoju współczesnego świata.

Jest to również temat bardzo aktualny, ponieważ jak podaje Autor (s. 29), podróże edukacyjne są obecnie jedną z najszybciej rozwijających się form turystyki na świecie, a ich liczba w najbliższych latach, według różnych prognoz, będzie stale rosła.

Podjęcie tego tematu jest istotne także dlatego, że problematyka mobilności edukacyjnej studentów, zwłaszcza w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, jest stosunkowo rzadko podejmowanym zagadnieniem badawczym. Brakuje także szczegółowych badań na temat mobilności edukacyjnej w skali poszczególnych miast oraz atrakcyjności tych miast dla młodzieży uczestniczącej w międzynarodowych programach wymiany akademickiej.

Struktura rozprawy

Praca składa się z wstępu, ośmiu rozdziałów merytorycznych oraz wniosków. Jest dziełem bardzo obszernym liczącym ponad 400 stron, w tym ponad 350 stron zwartego tekstu. Rozdziały od 1 do 4 oraz podrozdział 5.1 opierają się na analizie źródeł zastanych (danych wtórnych) i mają charakter w większości deskryptywny, a rozdziały od 5 (a właściwie od podrozdziału 5.2) do 8 opierają się na własnych badaniach empirycznych Autora i przedstawiają analizę ich wyników.

Rozprawa zawiera bardzo obszerną bibliografię liczącą w sumie 683 pozycje (w tym 594 pozycje literaturowe, 43 akty prawne i 46 źródeł internetowych), streszczenie w języku angielskim, bibliografię, spisy tabel i rycin oraz 19 załączników. Znaczna część załączników (od 5 do 19) to tabele i wykresy przedstawiające wyniki badań własnych Autora, które nie wiadomo dlaczego nie znalazły się w tekście pracy. W pracy zamieszczono 108 tablic oraz 81 rycin. Głównie są to wykresy oraz kartogramy i kartodiagramy prezentujące dane i wyniki badań opracowane przez Autora.

Układ pracy jest logiczny i spójny, choć proporcje zawartości obu części sprawiają wrażenie nadmiaru informacji zawartych w części opisowej (rozdziały 1-5.1) w stosunku do treści zawartych w części empirycznej, przedstawiającej wyniki badań własnych Autora.

Strona formalna pracy nie budzi zastrzeżeń. Praca została przygotowana starannie. Język opracowania jest poprawny i niemal pozbawiony błędów, nawet literowych, o które nietrudno w tak obszernym opracowaniu.

Ocena zawartości poszczególnych rozdziałów

Wstęp

Pracę otwiera Wstęp, w którym Autor przedstawia założenia rozprawy, jej główny cel, cele szczegółowe, zastosowane metody i szczegółowy opis kolejnych etapów procedury badawczej a także uwagi terminologiczne.

Głównym celem pracy (s. 8) jest *diagnoza atrakcyjności Krakowa dla przyjazdowej turystyki studentów uczestniczących w międzynarodowej mobilności edukacyjnej programu Erasmus*.

Aby zrealizować ten cel Autor wyznaczył osiem celów szczegółowych. Cele te sformułowanie są poprawnie i w większości przybliżają Autora do realizacji celu głównego, jednak trzy pierwsze odnoszą się do kwestii ogólnych, wykraczających nieco swym zakresem poza cel główny pracy.

Przedmiotem rozprawy, jak podaje Autor (s.9), jest międzynarodowy ruch turystyczny studentów związany z funkcjonowaniem programu ERASMUS, podmiotem zaś są studenci - uczestnicy tego programu, którzy przyjechali do Krakowa w celu realizacji części swoich studiów.

Wydać się, że tak określony przedmiot rozprawy wykracza nieco poza jej główny cel, którym jest „Diagnoza atrakcyjności Krakowa (...)” oraz poza tytuł pracy, którym jest „Atrakcyjność Krakowa dla zagranicznej turystyki edukacyjnej na przykładzie programu Erasmus”.

Zakres przestrzenny pracy obejmuje Kraków, którego wybór został dobrze uzasadniony przez Autora. Jest to bowiem miasto, w którym przenikanie się funkcji akademickiej z funkcją turystyczną stanowi niezwykle sprzyjająca okoliczność diagnozy problemu rozwoju międzynarodowej turystyki edukacyjnej studentów oraz związanych z nią ocen, preferencji i potrzeb jej uczestników.

Zakres czasowy pracy określony został dwojako. W części opisowej sięga lat 50. (początków wspólnoty Europejskiej), co wydaje się zbyt szerokie, biorąc pod uwagę, że Polska bierze udział w programie Erasmus dopiero od lat 90. XX wieku. W części empirycznej obejmuje okres, dla którego uzyskane zostały dane z badań własnych Autora, w szczególności lata akademickie 2015/2016 oraz 2016/2017.

W pracy nie sformułowano hipotezy badawczej, choć jej temat i użyte metody badań, pozwoliłyby na przyjęcie w opracowaniu postępowania hipotetyczno-dedukcyjnego. Jest to jednak zawsze decyzja Autora.

Do realizacji celów postawionych w pracy, Autor przyjął trzy grupy metod badawczych, do których należą: analiza źródeł wtórnych, badania kwestionariuszowe oraz metody analizy statystycznej przeprowadzonej z wykorzystaniem programu SPSS Statistics. Badania

kwestionariuszowe zostały wykonane w technice CSAQ (*Computerized Self-Administered Questionnaire*), przy użyciu platformy badawczej Survey Lab, która jest optymalną techniką pozyskiwania danych, szczególnie przy dużych próbach badawczych. Skonstruowane na użytek badań autorskie narzędzie badawcze, jakim jest kwestionariusz ankiety (niestety kilka razy określany jako kwestionariusz wywiadu - choć wywiad jest inną metodą badawczą), zostało przedstawione w załączniku do pracy. Jego budowa w zasadzie jest zgodna wymogami metodologicznymi nauk społecznych, choć w kilku szczegółach wydaje się dyskusyjna. Dotyczy to między innymi kolejności sekcji (niezrozumiałe umieszczenie części pytań merytorycznych po metryczce, która powinna być na końcu narzędzia), sposób zastosowania skali Likerta (w pyt. 14, 20) oraz dyferencjału semantycznego (para wyrazów tradycyjny-nowoczesny nie jest opozycją negatywna-pozytywna) a także sposób sformułowania niektórych pytań (np. pyt. 12, 29, 45).

Tym bardziej za pozytywne uznać należy przywołanie w tym miejscu przez Autora ograniczeń metody kwestionariuszowej i możliwości interpretacji wyników uzyskanych za pomocą tej metody. Zasluguje to na podkreślenie ponieważ zdarza się nieczęsto (częściej bowiem obserwuje się zbyt duże zaufanie do wyników takich badań) i świadczy o krytycznym podejściu do źródeł, niezbędnym w dojrzałych pracach naukowych.

Rozdział 1

W rozdziale pierwszym zawarto przegląd koncepcji teoretycznych odnoszących się do turystyki edukacyjnej oraz omówiono zakres i znaczenie innych pojęć używanych w pracy, takich jak „turystyka edukacyjna”, „turystyka akademicka”, „turystyka naukowa” i „turystyka kulturowa”, a także relacje między tymi pojęciami. Dokonano również przeglądu determinant uczestnictwa w turystyce edukacyjnej i czynników decydujących o wyborze kierunku wyjazdów na studia zagraniczne. Rozdział ten opiera się na szerokim przeglądzie literatury, nie tylko polskiej ale i zagranicznej, co zasługuje na szczególne podkreślenie i pokazuje dobrą znajomość poruszanych zagadnień. Jest to część cenna z punktu widzenia pracy, ponieważ porządkuje używaną w niej terminologię, co nie jest zadaniem łatwym, biorąc pod uwagę, że wiele omawianych tu zagadnień jest różnie rozumianych i klasyfikowanych przez różnych autorów.

Doceniając dużą wartość poznawczą tego rozdziału należy zwrócić uwagę na przyjętą przez Autora własną klasyfikację czynników oddziałujących na decyzje wyjazdowe studentów, która ma charakter dyskusyjny. Szczególnie dyskusyjne wydaje się np. zaliczenie czynnika statusowego (wykształcenie rodziców studenta) do czynników demograficznych zamiast do społecznych (lub społeczno-kulturowych). Wątpliwości budzi także wyodrębnienie jako osobnych kategorii czynników określonych jako „ogólnogospodarcze” oraz „czynników podażowych” (s. 66), w podsumowaniu natomiast określenie ich wszystkich czynnikami „jakościowymi”, co odbiega nieco od omówionej wcześniej literatury obejmującej ich klasyfikację. W szczególności do cytowanego przez Autora podziału na czynniki wewnętrzne i zewnętrzne lub również cytowanej koncepcji czynników wypychających i przyciągających (ang. *the push-pull theory*), szeroko stosowanej w literaturze dot. migracji. Jak bardziej naturalny nasuwałby się tu podział na czynniki działające po

stronie osób podejmujących decyzje oraz po stronie obszaru, co do którego podejmowana jest decyzja.

Rozdziały 2 i 3

Rozdziały drugi i trzeci w całości oparte są na źródłach zastanych w niewielkim stopniu przetworzonych przez Autora. Poświęcono je omówieniu polityki edukacyjnej Unii Europejskiej i wynikających z niej uwarunkowań mobilności edukacyjnej młodzieży, a także przedstawieniu genezy i rozwoju programu Erasmus w ujęciu historycznym, strukturalnym, geograficznym oraz finansowym.

Przedstawione tu zagadnienia omówione są wyczerpująco i pokazują dobrą znajomość tematu. Jednak zwarte w nich treści sięgają moim zdaniem zbyt głęboko w historyczne analizy procesu wymiany studentów w ramach wspólnoty europejskiej, bo aż do lat 50. XX wieku, czyli na długo przed uczestnictwem w nim Polski. Ponadto, biorąc pod uwagę cel główny pracy, wydają się być omówione zbyt szczegółowo. Ich znaczne skrócenie odbyłoby się, moim zdaniem, bez uszczerbku (a nawet z korzyścią) dla całości rozprawy.

Rozdział 4

Rozdział czwarty prezentuje skalę i rozkład przestrzenny mobilności studentów w ramach programu Erasmus. Autor zawarł w nim wyniki własnych analiz dotyczących wielkości, kierunków i struktury ruchu studentów (wyjazdów i przyjazdów) w podziale na kraje oraz miasta - ośrodki akademickie, pokazując także ich dynamikę od 1999 roku. Rozdział ten jest cenną częścią pracy, ponieważ pokazuje szerszy międzynarodowy kontekst przestrzenny w jakim funkcjonuje Kraków jako ośrodek akademicki i potencjalny kierunek wyjazdu edukacyjnego wybieranego w ramach programu Erasmus.

Rozdział 5

Rozdział piąty w szeroki i wyczerpujący sposób przedstawia potencjał akademicki Krakowa oraz analizę wielkości i struktury przyjazdów studentów do tego miasta w ramach programu Erasmus. Zaprezentowano w nim wszystkie działające w Krakowie szkoły wyższe, strukturę społeczności akademickiej oraz ofertę edukacyjną. Ponadto omówiono międzynarodową współpracę krakowskich uczelni. Rozdział ten pokazuje silną pozycję Krakowa jako ośrodka akademickiego nie tylko w skali kraju ale także w skali Europy i stanowi dobre tło dla analiz atrakcyjności tego miasta dla turystyki edukacyjnej studentów.

Rozdziały 6, 7 i 8

Rozdziały szósty, siódmy i ósmy, kluczowe dla realizacji celu głównego przejętego w pracy, są najbardziej samodzielną i równocześnie najbardziej interesującą częścią rozprawy.

Rozdziały te przedstawiają wyniki badań kwestionariuszowych przeprowadzonych wśród 1457 studentów programu Erasmus studiujących w Krakowie. Na uwagę zasługuje duża liczebność tej próby. I mimo, że nie są to badania pełne, a próba do badań nie była dobierana w sposób probabilistyczny, to jednak jej struktura ze względu na dwie ważne zmienne (kraj pochodzenia i przyjmującą uczelnię), nie odbiegała istotnie statystycznie od struktury populacji generalnej (co stwierdzono posługując się testem zgodności chi-kwadrat). Zasługującym na uznanie zabiegiem

było także wydzielenie na potrzeby badań trzech regionów pochodzenia studentów, które jak się okazało w toku dalszej analizy, były ważną zmienną różnicującą uzyskanie rezultaty.

W rozdziałach tych przedstawione zostały między innymi zidentyfikowane w badaniach motywy uczestnictwa w programie Erasmus, czynniki decydujące o wyborze miast-ośrodków akademickich, w tym o wyborze Krakowa, kwestie związane z realizacją pobytu edukacyjnego w Krakowie (zakwaterowanie, czas wolny korzystnie z oferty miasta oraz zadowolenie z pobytu). Omówiono w nich także wyniki analiz dotyczących postrzegania Krakowa jako ośrodka akademickiego przez badanych studentów. Pokazano opinie respondentów na temat atrakcyjności Krakowa oraz zalet i wad studiowania w tym mieście, a także ocenę atrybutów wizerunku Krakowa wśród badanych.

Analiza materiału uzyskanego przy pomocy badań kwestionariuszowych przeprowadzona została prawidłowo. Pokazano rozkłady częstości odpowiedzi, wartości podstawowych miar zmienności badanych zmiennych oraz przeprowadzano analizy porównawcze pomiędzy grupami z zastosowaniem testów t-Studenta, Manna-Whitney'a i Kruskala-Wallis.

Na uwagę zasługuje użycie w pracy także bardziej zaawansowanych metod statystycznych, w tym przede wszystkim metody analizy czynnikowej z zastosowaniem metody składowych głównych i rotacji Varimax, techniki statystycznej opartej na modelowaniu równań strukturalnych (ang. *structural equation modeling*, SEM) oraz analizy skupień (w postaci hierarchicznej metody aglomeracyjnej Warda). Ponadto, do oceny liniowej zależności pomiędzy wybranymi zmiennymi, posłużono się analizą regresji.

Zastosowane przez Autora metody analizy statystycznej pozwoliły wyodrębnić trzy główne wymiary (grupy czynników), jakimi kierują się potencjalni uczestnicy programu Erasmus wybierając docelowe miejsce wyjazdu (atrakcyjność społeczno-kulturowa i turystyczna miasta, dostępność czasowa i ekonomiczna miasta oraz akademickość miasta), a następnie na podstawie powiązań pomiędzy nimi, na wskazanie dwóch głównych typów (modeli) turystyki edukacyjnej: pierwszego - o motywacji „naukowej” i drugiego - o motywacji „poznawczo-turystycznej”. Kolejnym etapem było pogrupowanie badanych studentów w cztery grupy (typy) w zależności od dominacji w tych grupach określonych wymiarów (czynników) motywacyjnych. Problemem tej części pracy jest mniej przystępny język i dość zawiły sposób opisu zastosowanych procedur, co należałoby poprawić kierując pracę do publikacji. Rezultaty tych analiz są także nieco inaczej omówione w rozdziale gdzie ich dokonano, a inaczej w sekcji zawierającej wnioski, co także należałoby ujednolicić.

Ostatnim elementem części empirycznej pracy jest analiza odpowiedzi uzyskanych w pytaniach otwartych (nazwanych przez Autora danymi jakościowymi, choć zbierano je przy użyciu metody ilościowej). Zarówno same wypowiedzi respondentów, jak i rezultaty zawartej tu analizy, uznać należy za bardzo interesujące i stanowiące duży wkład merytoryczny w analizowaną problematykę. Co więcej, jest to także swoista „kopalnia informacji”, która posłużyć może decydentom do podjęcia działań mających wpływ na rozwój turystyki edukacyjnej w Krakowie tak aby przyczynić się do zwiększenia jej atrakcyjności.

Wnioski

Końcowa część pracy przedstawia wnioski. Mają one charakter poznawczy a ponadto przyjmują formę rekomendacji dla podmiotów instytucjonalnych zainteresowanych wspieraniem rozwoju zagranicznej turystyki edukacyjnej studentów w Krakowie (i w innych miastach akademickich w Polsce). Wnioski te sformułowane są prawidłowo, są dobrze napisane i przejrzyste, choć szkoda, że w ich konstrukcji nie odniesiono się do postawionych w pracy celów badawczych (celu głównego i celów szczegółowych). Odniesienie takie pozwoliłoby stwierdzić, czy i w jakim stopniu postawione w pracy cele zostały zrealizowane.

Podsumowanie i ogólna ocena rozprawy

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska, jak niemal każda praca naukowa, ma swoje pozytywne strony, jak też i elementy dyskusyjne, które zostały przedstawione w części omawiającej zawartość poszczególnych rozdziałów. Część z nich ma charakter merytoryczny, a część tylko redakcyjny, przy czym nie przyczyniają się one do znaczącego obniżenia wartości pracy.

Wśród pozytywnych stron, które wydają się warte podkreślenia i które decydują o ogólnej pozytywnej ocenie pracy należą:

- praca porusza istotne i aktualne zagadnienie badawcze,
- pokazuje dobrą znajomość omawianych zagadnień i dojrzałość Autora w krytycznym podejściu do wykorzystywanych źródeł,
- jest dziełem stanowiącym oryginalne rozwiązanie problemu naukowego,
- jest oparta na trafnym doborze metod badawczych oraz szerokim zbiorze danych pochodzących z wielu źródeł,
- pokazuje sprawność w posługiwaniu się aparatem badawczym typowym dla geografii społeczno-ekonomicznej oraz dobre opanowanie przez Autora metod analizy i prezentacji uzyskanych danych a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Konkluzja

Reasumując stwierdzam, że przedłożona do oceny rozprawa doktorska pana magistra Łukasza Matogi pt „Atrakcyjność Krakowa dla zagranicznej turystyki edukacyjnej na przykładzie programu Erasmus” spełnia warunki stawiane pracom doktorskim w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595, z późn. zm.) i wnoszę o dopuszczenie przez Radę Dyscypliny Geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna na Uniwersytecie Jagiellońskim pana magistra do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Łódź, dn. 20. 12.2021

Ewa Szafrńska

